Tulevaisuusvaliokunta
Eduskunta

Kjell Skoglund
toimitusjohtaja
Suomalais-ruotsalainen kauppakamari

Asiantuntijalausunto pohjoismaisen yhteistyön tulevaisuudesta

Suomi ja Ruotsi muodostavat pohjoismaisen yhteistyön ytimen – Suomella mahdollisuus ottaa vetovastuu

Suomi, Ruotsi, Tanska, Norja ja Islanti olivat alueellisen integraation edelläkävijöitä 50 vuotta sitten. Esimerkiksi työvoiman liikkuvuuteen liittyneet uudistukset mahdollistivat työvoiman siirtymisen Suomesta Ruotsiin aikana, jolloin maiden teollistumiskehitys kulkivat eri tahtia. Rajaesteiden purkamisesta ja vapaan liikkuvuuden edistämisestä hyötyivät sekä Suomi että Ruotsi.

Pohjoismaat ovat Suomen tärkein kumppani ja referenssi kolmessa keskeisessä kategoriassa: taloudessa, kulttuurissa ja puolustuksessa. Suomen yhteiskuntamalli ja kulttuuri ovat selkeästi lähempänä Pohjoismaita kuin muita naapurimaita. Puolustuspolitiikassa intressit ovat yhteiset, vaikka lähtökohdat ovat erilaiset. Suomi ja Ruotsi ovat tiivistäneet puolustusyhteistyötään merkittävästi viimeisten vuosien aikana yhteisten uhkakuvien voimistuttua.

Pohjoismaista yhteistyötä ja sen tuomia hyötyjä on pitkään pidetty itsestäänselvyyksinä. Yhteistyö herättää harvoin kritiikkiä, ja ainoastaan satunnaisesti suurempia tunteita. Maailmalla ja lähialueilla vallitseva epävarmuus on kuitenkin muuttanut asetelmaa, ja yhä useampi kokee, että Suomen kannattaa olla läheisissä väleissä muiden Pohjoismaiden kanssa. Samalla helposti unohtuu, että pohjoismainen yhteistyö edellyttää jatkuvia panostuksia. Jos yhteydenpito ja koordinaatio esimerkiksi virkamiestasolla on riittämätöntä, on vaarana, että maiden välille syntyy uusia hallinnollisia rajaesteitä.

Suomi on julkisen talouden osalta kehittynyt eri lailla kuin muut Pohjoismaat viimeisen vuosikymmenen aikana. Esimerkiksi Suomen ja Ruotsin bruttokansantuote kasvoi suurin piirtein samaa tahtia vuosituhannen vaihteesta vuoteen 2008, jolloin maailmantalous ajautui syvään lamaan finanssikriisin takia. Notkahduksen jälkeen Ruotsin talous lähti vahvaan kasvuun ja Suomi jämähti harvinaisen pitkään taantumaan. Ruotsi on myös asukasmäärältään melkein tuplasti suurempi maa, sillä väkiluku ylitti 10 miljoonan rajan vuoden 2017 alussa. Myös Tanska on huomattavasti vauraampi maa kuin Suomi ja Norja kuuluu maailman rikkaimpiin maihin.

Kansainvälisen epävarmuuden lisääntyminen on vahvistanut kiinnostusta pohjoismaiseen yhteistyöhön. Toinen syy kasvaneeseen mielenkiintoon on alueiden muuttuva rooli. Alueiden ja

seutujen merkitys talouskasvun moottoreina tulee asiantuntijoiden mukaan korostumaan tulevaisuudessa. Esimerkiksi Tukholma ja Helsinki muodostavat luontevan alueen uusien teknologioiden kehittämisessä. Hyviä esimerkkejä alueiden välisen yhteistyön merkityksestä ovat Vaasa ja Uumaja sekä Tornio ja Haaparanta.

Suomi oli 600 vuoden ajan tasavertainen osa Ruotsin valtakuntaa. Ruotsin sotilaallisen vahvuuden ansiosta Suomi liitettiin osaksi Venäjää vasta 1800-luvun alkupuolella. Pohjoismainen yhteiskuntamalli ja lainsäädäntö mahdollisti 1900-luvulla tapahtuneen lähentymisen muihin Pohjoismaihin.

Suomi ja Ruotsi muodostavat pohjoismaisen yhteistyön ytimen. Syynä on yhteinen historia sekä yhteiset taloudelliset intressit. 1990-luvulla alkanut fuusioaalto suomalaisten ja ruotsalaisten yhtiöiden välillä on siirtänyt maiden välisen yhteistyön pääpainon poliittiselta areenalta elinkeinoelämän puolelle.

Mitkä ovat parhaita esimerkkejä pohjoismaisesta yhteistyöstä?

Varsinkin elinkeinoelämän näkökulmasta merkittävin pohjoismainen hanke oli NMT-standardi, joka loi perustan Suomen ja Ruotsin menestykselle matkapuhelinteknologiassa. Sekä Ruotsissa että Suomessa syntyi globaalisti johtavia mobiiliteknologiaan keskittyviä klustereita, jotka edesauttoivat molempien maiden kehittymistä teknologian edelläkävijämaiksi.

Ruotsin Ericsson ja Suomen Nokia kilpailivat keskenään sekä mobiiliverkkojen toimittajina että matkapuhelimien valmistajina. Yhtiöt tekivät kilpailuasetelmasta huolimatta tiivistä yhteistyötä yhteisten standardien luomiseksi. Yhtiöt pystyivät näin tehokkaammin vaikuttamaan koko toimialan kehitykseen ja alan standardeihin.

Erityisen tärkeää oli molempien yhtiöiden ja niiden klustereissa toimivien yritysten yhteistyö viranomaisten kanssa. Tietojen vaihto ja vuoropuhelu loi perustan modernille sääntelylle ja viranomaisstandardeille, jotka asettivat Suomen ja Ruotsin uuden teknologian eturintamaan. Kansalaisten halukkuus ottaa mobiiliteknologia käyttöön edesauttoi myös maiden toimimisen niin sanotusti testilaboratorioina, joissa sekä teknologiayhtiöt että julkinen sektori pystyivät kehittämään teknologia- ja viranomaispalveluja kuluttajille ja kansalaisille.

Toinen erittäin merkittävä esimerkki pohjoismaisesta yhteistyöstä on passivapaus. Pohjoismaat olivat vapaan liikkuvuuden edelläkävijöitä, kun passintarkastuksista maiden välisessä liikenteessä luovuttiin vuonna 1952.

Työvoiman vapaa liikkuvuus on ollut avainasemassa pohjoismaisen hyvinvoinnin luomisessa. Kyse on myönteisestä asiasta, vaikka Suomi menetti huomattavan osan työvoimastaan Ruotsille varsinkin 1960- ja 1970-luvuilla. Ruotsissa oli silloin suuri pula työntekijöistä, ja Suomessa ei vastaavasti ollut riittävästi työpaikkoja tarjolla.

Suuri osa Suomen työvoimasta toimi toisen maailmansodan jälkeen maataloudessa. Moottorisahojen, traktoreiden ja muiden koneiden laaja käyttöönotto johti siihen, että maatiloilla ei enää ollut töitä tarjolla läheskään kaikille. Teollistuminen oli siihen aikaan huomattavasti varsinkin Ruotsia jäljessä, eivätkä Suomen kaupungit tarjonneet töitä kaikille maaseudulta pois muuttaville. Ruotsin voimakas tarve työvoimalle tarjosi ratkaisun Suomen työvoimaongelmalle. Seurauksena tosin oli, että Suomen väestönkasvu hidastui ja työvoiman saatavuus pidemmällä aikavälillä väheni.

Mikä on pohjoismaisen yhteistyön nykytila?

Pohjoismainen yhteistyö toteutuu eri voimakkuudella eri osa-alueilla. Kiristynyt geopoliittinen tilanne ja Euroopan unionin sisäiset kriisit ja ristiriidat ovat vahvistaneet pohjoismaista yhteistyötä tietyillä sektoreilla. Venäjän toimet Ukrainassa ja aggressiivinen retoriikka ovat herättäneet varsinkin Suomen ja Ruotsin tiivistämään yhteistyötään puolustuksessa ja puolustuspolitiikassa.

Yhteistyön vahvistamista rajoittaa tällä hetkellä maiden toisistaan poikkeavat lähtökohdat. Maat kulkevat taloudellisesti eri tahdissa. Norja on öljy- ja kaasuvarantojensa ansioista maailman vauraimpia maita. Ruotsilla ja Tanskalla on monta globaalisti johtavaa yritystä. Molemmat maat ovat nauttineet hyvästä suhdannetilanteesta jo useamman vuoden ajan. Maiden julkinen talous on tasapainossa. Myös Islanti on onnistunut tasapainottamaan taloutensa syvän kriisin jälkeen.

Suomi poikkeaa muista Pohjoismaista talouden mittareilla mitattuna. Suomen bruttokansantuote on huomattavasti pienempi kuin muissa Pohjoismaissa. Julkisen talouden tasapaino on myös paljon heikompi, sillä julkisen sektorin velkataakka on jatkanut kasvuaan. Tilanteeseen ei ole näköpiirissä ratkaisevaa muutosta ainakaan keskipitkällä aikavälillä, mikä muun muassa johtuu väestön ikärakenteesta, hitaasta väestönkasvusta ja muihin Pohjoismaihin verrattuna alhaisesta työllisyysasteesta. Suomi pääsi kansainväliseen korkeasuhdanteeseen kiinni myöhemmin kuin muut Pohjoismaat, mikä näkyy sekä bkt- että työllisyystilastoissa.

Pohjoismaisen yhteistyön nykytilasta voisi kärjistetysti todeta seuraavaa:

Norja on erittäin vauras, minkä johdosta maan poliittinen agenda on hyvin erilainen kuin esimerkiksi Suomessa. Ruotsi on puolet isompi kuin muut Pohjoismaat, eikä sillä ole pakottavia syitä yhteistyöhön puolustusta lukuun ottamatta. Tanskan mielenkiinto kohdistuu enemmän Keski-Euroopan suuntaan kuin muihin Pohjoismaihin. Suomi laahaa perässä talouskehityksen ja reformien osalta. Ruotsissa ja Tanskassa toteutetut uudistukset, muun muassa työmarkkinoilla, ovat Suomessa vielä kesken.

Pidemmällä aikavälillä on vaarana, että Suomen asema osana pohjoismaista yhteisöä heikkenee. Asiaan vaikuttaa useampi tekijä: muita naapurimaita huonompi taloustilanne, passiivinen suhtautuminen pohjoismaiseen yhteistyöhön poliittisella tasolla sekä muiden pohjoismaalaisten heikot tiedot Suomesta.

Ruotsin media uutisoi melko säännöllisesti Suomeen liittyvistä asioista, mutta harvemmin kuin Tanskasta ja Norjasta. Tanskan ja Norjan media käsittelee harvoin Suomen tilannetta. Suomen media seuraa varsinkin Ruotsin politiikkaa ja taloutta paljon tiiviimmin verrattuna siihen, miten Suomen tilannetta ja kehitystä seurataan muissa Pohjoismaissa.

Mahdollisuuksia ja haasteita pohjoismaisella yhteistyöllä tulevaisuudessa

Pohjoismaisen yhteistyön tarpeeseen ja kiinnostukseen vaikuttavat ainakin neljä tekijää: Venäjä, USA, globaalin talouden riskit ja EU:n hajaantuminen. Maailmantalouden tila on pitkän kasvuvaiheen jälkeen muuttumassa yhä epävarmemmaksi. Asiaan vaikuttavat muun muassa voimakkaasti lisääntynyt poliittinen vastakkainasettelu ja protektionismin kasvu.

Pohjoismailla on globaalissa vertailussa erinomaiset mahdollisuudet menestyä aloilla, jotka tulevat viemään taloudellista kehitystä eteenpäin seuraavien vuosikymmenien aikana. Keskeisiä rakenteita ravistavia voimia ovat muun muassa tekoäly ja robotiikka. Pohjoismainen koulutustaso, vahvat instituutiot sekä kansalaisten ja yritysten tekninen osaaminen muodostavat kansainvälisessä vertailussa ainutlaatuisen kokonaisuuden.

Pohjoismaiden kannattaa jatkaa yhteistyötään, vaikka EU pystyisi kääntämään nykyisen kehityksen ja onnistuisi vahvistamaan yhteenkuuluvuutta jäsenmaiden välillä. Pohjoismaat voivat vaikuttaa tehokkaammin yhdessä, ja tuomaan pohjoismaisen mallin parhaita ominaisuuksia EU:n toimintaan ja päätöksentekoon.

Alueiden merkitys tulee monen asiantuntijan mukaan kasvamaan tulevaisuudessa. Pohjoismaat muodostavat luontevan kokonaisuuden ja markkinan, sillä maita yhdistää historia ja samankaltainen kulttuuri, lainsäädäntö ja yhteiskuntamalli. Kaikki Pohjoismaat ovat myös suhteellisen pieniä viennistä riippuvaisia talouksia.

Jos EU:n pirstaloituminen sen sijaan jatkuu, on Pohjoismaiden yhteistyö suorastaan välttämättömyys. EU:n hajaantuminen tarkoittaisi käytännössä, että unioni ei tulevaisuudessa tule olemaan se vakaa ja kehittyvä alusta, jolle jäsenmaat voivat rakentaa omaa kansallista päätöksentekoa ja keskinäistä yhteistyötä. Tämän skenaarion toteutuminen tarkoittaisi unionin epäonnistumista. Siihen vaihtoehtoon on kuitenkin varauduttava.

Tärkeimmät yhteistyön osa-alueet pohjoismaisella tasolla ovat talous, politiikka ja puolustus. Yhteistyö näillä sektoreilla on kaikkein tärkeintä, sillä ne luovat parhaat edellytykset vakaalle taloudelliselle ja poliittiselle kehitykselle pidemmällä aikavälillä. EU:n tuleva kehitys määrittelee osittain, millä sektoreilla Pohjoismaiden tulisi tehdä yhteistyötä tulevaisuudessa.

Onnistumisen edellytys on, että kaikki Pohjoismaat kokevat, että kyseessä on win-win-tilanne, josta kaikki hyötyvät, varsinkin pidemmällä aikavälillä.

Jokaisen Pohjoismaan tulee nähdä omia kansallisia intressejä pidemmälle. Uusien toimintojen tai instituutioiden perustaminen ei saa kaatua riitelyyn sijaintipaikasta eikä liiallisiin yksittäisiä maita huomioiviin kompromisseihin.

Emme voi automaattisesti olettaa, että Suomi tulee ikuisesti olemaan tasavertainen osa Pohjoismaita. Asian eteen on tehtävä töitä ja suomalaisten päättäjien on oltava aktiivisia, jos koemme, että haluamme pitää kiinni pohjoismaisesta identiteetistä ja yhteenkuuluvuudesta.

Suomen kannattaa siirtyä passiivisesta vaikuttajasta aktiiviseksi toimijaksi, joka tuo konkreettisia ehdotuksia ja ratkaisuja pohjoismaiseen yhteistyöhön. Suunnannäyttäjän rooli on mahdollista lunastaa, sillä maiden välinen yhteistyö ei tällä hetkellä ole muiden Pohjoismaiden agendalla kovin korkealla. Suomella on eniten voitettavaa, joten meidän motivaatiotaso yhteistyön vahvistamiseksi pitäisi sen takia olla kaikista korkein.

Käytännön toimenpiteitä yhteistyön vahvistamiseksi

Suomi on ainoa euroalueeseen kuuluva Pohjoismaa, mikä vahvistaa Suomen roolia pohjoismaisessa yhteistyössä. Jos voimme toimia muiden Pohjoismaiden ”edustajana” euroon liittyvässä keskustelussa ja päätöksenteossa, on Suomen asema entistä vahvempi.

Norjan kiinnostus pohjoismaista yhteistyötä kohtaan liittyy osittain mahdollisuuksiin vaikuttaa EU:n päätöksentekoon. Norjan edellytykset saada äänensä kuuluviin Brysselissä paranevat, jos Pohjoismaat tekevät tiiviimmin yhteistyötä. Suomi, Ruotsi ja Tanska voivat silloin edistää myös Norjalle tärkeitä asioita EU:n päätöksenteossa.

Lainsäädännön koordinointi on pohjoismaisen yhteistyön kenties tärkein ulottuvuus. Lainsäädäntöä valmistelevien virkamiesten yhteistyö ja tiedonvaihto on alueellisen integraation perusedellytys. Se on ainoa tapa varmistaa, että yhden maan tekemät lakimuutokset eivät aiheuta uusia rajaesteitä suhteessa muihin Pohjoismaihin.

Lainsäädännössä olisi järkevää käyttää nykyistä tehokkaampaa liputusjärjestelmää, jossa eri maiden ministeriöt ottavat yhteyttä naapurimaiden kollegoihin, jos uuden lain toimeenpanolla on rajoja ylittäviä vaikutuksia. Tiiviimpi yhteydenpito mahdollistaisi myös nykyisten rajaesteiden tehokkaamman poistamisen.

Tärkeä elin yhteistyön edistämiseksi on Pohjoismainen rajaesteneuvosto, jonka työn ansiosta vuosittain poistetaan yli kymmenen hallinnollista rajaestettä. Rajaesteneuvoston resurssien vahvistaminen olisi tehokas tapa vahvistaa esimerkiksi työvoiman liikkuvuutta pohjoismaisella tasolla.

Suomen kannattaa edistää Viron asemaa osana pohjoismaista yhteistyötä. Viron roolia voisi verrata Islantiin, joka on myös hiemaan etäämpänä pohjoismaisen yhteistyön ytimestä. Jos Viron asema pohjoismaisessa yhteistyössä vahvistuisi, antaisi se samalla lisää painoarvoa Suomelle. Virolla on läheisemmät suhteet Suomeen kuin muihin pohjoismaihin.

Viro on aikoinaan ollut osa Ruotsia ja osittain myös osa Tanskaa. Virossa on vielä muutamia ruotsinkielisiä kyläyhteisöjä ja Pohjoismaissa asuu monta virolaistaustaisia sukua. Maa sopii historiansa ja kulttuurinsa puolesta pohjoismaiseen yhteisöön.

Liikenneyhteyksien parantaminen on tehokas vaihtoehto pohjoismaisen yhteistyön vahvistamiseksi. Sujuvat yhteydet vahvistavat alueellista integraatiota ja parantavat varsinkin Suomen asemaa osana Pohjolaa.

Kjell Skoglund
Toimitusjohtaja
Suomalais-ruotsalainen kauppakamari